

*Кульчій І.О., кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри державного управління і права
Малосвітня Т.С. студентка 4 курсу гуманітарного факультету
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Анотація: В статті досліджено питання запобігання і протидії корупції в зарубіжних державах та визначено подальші напрями удосконалення державної антикорупційної політики України.

Ключові слова: корупція, протидія корупції, досвід протидії корупції, причини корупції.

Аннотация: В статье исследованы вопросы предотвращения и противодействия коррупции в зарубежных государствах и определены дальнейшие направления совершенствования государственной антикоррупционной политики Украины.

Ключевые слова: коррупция, противодействие коррупции, опыт противодействия коррупции, причины коррупции.

Summary: In given article researched the issue of preventing and combating corruption in foreign States and further directions of perfection of the State anti-corruption policy.

Keywords: corruption, anti-corruption, the experience of combating corruption, the causes of corruption.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема ефективної боротьби з корупцією належить до найбільш гострих і складних завдань, що стоять сьогодні перед українською державою. Хоча в останні роки в Україні постійно декларують зростання динаміки кримінальних справ за фактами вчинення корупційних дій. Однак, потребують подальшої реалізації заходи сучасної

антикорупційної політики, які дозволять досягти позитивних результатів у боротьбі з цим антисоціальним явищем. В межах вказаної статті доцільним вбачається провести аналіз та виокремити кращі практики запобігання і протидії корупції в зарубіжних державах, задля подальшої їх адаптації в українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Виходячи зі складності зазначеної проблематики, до аналізу міжнародного досвіду протидії корупції зверталися вітчизняні науковці: Ф.В. Абрамов, В.Б. Авер'янов, М.Ю. Бездольний, А.В. Гайдук, Д.Г. Заброта, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, О.Я. Прохренко, С.С. Рогульський, С.С. Серьогін, О.В. Терещук, О.В. Ткаченко, Р.М. Тучак, Ю.С. Шемшученко, В.К. Шкарупа, О.Н. Ярмиш та інші. В той же час доцільно провести дослідження програм запобігання і протидії корупції, які зараз реалізуються в іноземних державах та виокремити позитивний досвід для впровадження в нашої державі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження питань запобігання і протидії корупції в зарубіжних державах та визначення подальших напрямів удосконалення державної антикорупційної політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасній Україні корупція перетворилася на одну з головних загроз національній безпеці та демократичному розвитку держави. Корумповані відносини в Україні все більше витісняють правові й етичні взаємовідносини між людьми, перетворюючись на норму поведінки. Цей негативний чинник продовжує поглиблювати кризу довіри до держави, її владних структур, правоохоронної і судової систем, зводить нанівець їх авторитет.

У Законі України «Про запобігання корупції», у ст. 1 зазначається, що корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Серед світової спільноти Україна вважається надзвичайно корумпованою країною. За даними досліджень Індексу сприйняття корупції, проведеному міжнародною організацією Transparency International 2012-го і 2013-го років Україна посідала 144-те місце із 176 країн, 2014-го згідно з глобальною порівняльною таблицею CPI Україна дещо поліпшила свої позиції (142-ге місце), опинившись між Угандою та Бангладеш [2].

За даними Індексу сприйняття корупції перше місце в світі розділили Данія та Нова Зеландія. Афганістан, Північна Корея і Сомалі в поточному році продемонстрували найгірші результати. Як ми бачимо, Україна в черговий раз опинилася на одному щаблі з Угандою і Коморськими островами як одна з найбільш корумпованих країн світу. Такі невтішні результати, на думку міжнародної антикорупційної спільноти, викликані малопомітним кроком у руйнуванні корупційних схем, отриманих у спадок від всіх правлячих режимів часів незалежності України. Нещодавно прийняті закони поки не дали відчутних результатів в антикорупційній боротьбі. Але Transparency International відзначає і певні позитивні в антикорупційних кроках країни моменти – за останній рік бюрократія стала менше душити бізнес, експорт та імпорт стають трохи вільніше від хабарів [3].

Зважаючи на те, що Україна хоче стати європейською державою та вступити до Європейського Союзу існує нагальна потреба побудови дієвого механізму запобігання і протидії корупції. Одним з основних і найпотужніших

кроків в антикорупційній діяльності стало прийняття Верховною Радою України законів України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про основи антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів».

Світова спільнота кілька останніх десятиріч виявляє посилений інтерес до цієї проблеми, а іноземні фахівці та вчені докладають чимало зусиль для того, аби опанувати всі аспекти цього явища. Для корупції не існує державних та наукових кордонів, вона поглинає своїм впливом майже всі сфери життєдіяльності, тому вивчення її відбувається комплексно і послідовно на глобальному рівні. Увага передусім приділяється природі виникнення корупції як явища та виробленню інструментарію, завдяки якому можливо буде, якщо не подолати, то хоча б локалізувати та мінімізувати його масштаби та вплив на суспільство. Чинниками успішної протидії корупції є відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації [4].

За умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами. Так для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба» – законодавці закладають в нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності. Однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [5].

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя зарубіжного досвіду боротьби з цим українським негативним соціальним явищем, передусім політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції, що успішно діють в інших країнах, а саме: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сингапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та ін.. Спільним для цих країн є бажання організації активної протидії корупційним проявам, створення відповідної правової бази, залучення до протидії корупційним проявам громадян і громадських організацій. Тому видається за доцільне звернути увагу на досвід саме цих країн у діяльності щодо протидії корупції.

Для Фінляндії запорукою ефективною протидії корупції є: чесність і справедливість політиків і чиновників, освіта нації, наявність соціального контролю, єдність політиків і громадян як членів одного громадянського суспільства. Фінський законодавець закріпив принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну схему діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального Кодексу Фінляндії за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до 4-х років в залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину [6].

Проводячи аналогію Фінляндії з Україною, слід зазначити, що в Україні налічується понад 100 законодавчих, підзаконних та відомчих нормативно-правових актів, які так чи інакше спрямовані на вирішення проблеми запобігання і протидії корупції. На перший погляд це є позитивним дійством, але на жаль наявність такої кількості актів антикорупційного спрямування зовсім не свідчить про те, що існуюча система є досконалою та ефективною.

У США велику роль у протидії корупції в системі державного управління відіграє Міністерство юстиції США, яке розробляє національну стратегію протидії й здійснює методичне керівництво цією роботою. Головним

підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладено обов'язки з протидії організованій злочинності та корупції, є Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Суттєву роль в організації протидії корупції відіграє Міністерство фінансів США, зокрема такі його структурні підрозділи: таємна служба; служба внутрішніх доходів; бюро з алкоголю, тютюну та вогнепальної зброї. До центральних відомств США, які здійснюють протидію корупції, також належать: митна служба; поштова служба; міністерство праці США; комісія з цінних паперів на біржах та інші [7].

У повсякденному розумінні американців корупція пов'язується насамперед з державною службою. Дійсно, державні службовці володіють значним обсягом дискреційних повноважень, найчастіше діють безконтрольно, мають усі можливості використовувати посадове становище у своїх інтересах, а отже, всупереч інтересам держави. Законодавство про державну службу в США мало відрізняється від відповідного законодавства європейських країн та передбачає стандартні заборони та обмеження, що містяться в законах усіх демократичних держав. Так, 17 жовтня 1990 р. був підписаний виконавчий наказ Президента США № 12731 [8]. Наказ підтвердив ухвалені раніше, але модернізовані акти, за допомогою яких уведено в дію обов'язкові для всіх чиновників виконавчої влади США загальні принципи етичного поведіння членів уряду і державних службовців. Власне, такі принципи є досить конкретними юридичними і морально-етичними вимогами щодо чиновників вищого рангу і рядових державних службовців.

Американським службовцям категорично забороняється у будь-якій формі приймати подарунки від будь-яких осіб чи групи осіб, які домагаються від них здійснення офіційних дій, або мають з ними будь-які спільні справи чи здійснюють діяльність, що регулюється органом, у якому працюють ці службовці. Не дозволяється також приймати подарунки від осіб, інтереси яких значною мірою залежать від виконання чи невиконання цими службовцями своїх посадових обов'язків. США – перша країна, котра передбачила в національному законодавстві кримінальну відповідальність за підкуп поза

межами своєї країни. Після викриття випадків хабарів у 1977 р., які виплачувалися великими корпораціями США за одержання іноземних замовлень, був прийнятий Закон про іноземну корумповану практику. Передбачені санкції – близько 2 млн дол. – штрафи для корпорацій і близько 5 років тюремного ув'язнення для фізичних осіб. Особливо цей злочин поширився в міжнародній торгівлі літаками, кораблями, зброєю, бойовою технікою, нафтопродуктами, а також під час укладання контрактів на військове і цивільне будівництво [9].

Відповідно до Закону про податкову реформу 1976 р. суми, виплачені іноземним офіційним особам американськими корпораціями за кордоном, не вилучаються з сум, що підлягають оподатковуванню. Тоді ж «Закон про допомогу з метою міжнародної безпеки і контролю за експортом зброї» поставив під контроль виплату винагород агентам у зв'язку з закордонними військовими продажами, а також зобов'язав звітувати про платежі, здійснені з метою забезпечення реалізації зброї за кордоном. Природно, що важливе значення надається контролю за відносинами між владними структурами і бізнесом. Вважається нормальним, коли бізнес у законодавчому порядку відділений від урядових і державних структур, щоб уникнути «конфлікту інтересів», неможливою є ситуація, коли якийсь урядовий чиновник має самостійний бізнес. Дуже ретельно перевіряється матеріальний статус чиновників [10, 166].

Прикладом комплексної боротьби з корупцією є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як: постійна звітність та гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії; щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції; розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють; створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за

порушення посадової етики та корупційні прояви; основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, наприклад, пенсійного і соціального обслуговування; у всіх організаціях, зокрема у міністерствах, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних чи випадкових порушень діючих правил і відповідних наслідків таких порушень [10, 158].

Французький досвід боротьби з корупцією розпочався зі створення у 1993р. Центральної служби боротьби з корупцією. На неї покладено такі важливі функції, як централізація інформації, необхідної для попередження (виявлення) фактів активної та пасивної корупції, зловживання службовим становищем як з боку державних службовців, так і приватних осіб, хабарництва, дій у корисливих цілях, також надання допомоги судово-слідчим органам у випадках їх звернень про надання інформації, що свідчить про факти правопорушень. Центральна служба інформує Прокурора республіки щодо проведення розслідування [6].

Заслуговує на увагу всебічна регламентація відповідальності за хабарництво Кримінальним кодексом Франції, а саме всі форми хабарництва караються суворо: десятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом до одного мільйона євро.

Науковий і практичний інтерес становить такий різновид хабарництва, як торгівля впливом, мається на увазі зловживання службовим становищем. Чинне законодавство Франції містить цілий ряд нормативних актів, спрямованих на протидію корупції, насамперед пов'язаних з фінансовими зловживаннями. Так, у 1990 р. прийнято закон, згідно з яким кредитні установи мають особливо уважно ставитися до капіталів, походження яких пов'язане з організованою злочинністю. Йдеться про виявлення порушень, пов'язаних із фальсифікацією чеків та векселів, переданих на інкасацію.

Досвід Німеччини у боротьбі з корупцією свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з цим негативним явищем. Генеральна

лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає у тому, щоб у результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем. Німецька стратегія боротьби із корупцією полягає, перш за все, в тому, що кінець корупційним діям намагаються покласти у свідомості членів суспільства [11].

Положення Закону нашої держави мають особливу важливість з огляду на необхідність встановлення громадського контролю за діяльністю влади з боку громадського суспільства. При цьому, Закон передбачає, що громадський контроль здійснюватиметься шляхом: обов'язкового громадського обговорення законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, а також делегування функцій, повноважень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, у тому числі недержавним організаціям; проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів; внесення пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання та протидії корупції [1].

Це свідчить в першу чергу про зміцнення співробітництва державної влади з громадянським суспільством. Але реальна участь громадянського суспільства у заходах протидії корупції відповідно до нормативних приписів сьогодні повною мірою не реалізується. В Україні зареєстровано більше 40 громадських організацій, які так чи інакше задекларували свої наміри боротися з корупцією [12]. Ще в 2007 році низка таких громадських організацій створили Антикорупційний фронт України [13]. Серед його завдань задекларовано: громадський контроль за прийняттям рішень органами влади, вплив на кадрову політику, моніторинг доходів та видатків посадовців, формування громадської думки і середовища, нетерпимого до корупції [14]. Поява Фронту передбачала створення робочої Комісії з питань координації діяльності громадських

організацій у сфері боротьби з корупцією. Проте, даний пункт діяльності цієї коаліції залишився невиконаним.

Не зважаючи на актуальність цього питання, в Польщі донедавна не було відповідного правового акта у сфері протидії корупції. Тривалий час юристи-практики вважали достатніми норми права, закріплені в Кримінальному кодексі країни. Проте наприкінці 2002 року уряд Польщі затвердив Державну програму боротьби з корупцією під назвою «Антикорупційна стратегія». На виконання цієї програми створена й працює Надзвичайна кодифікаційна комісія сейму, яка готує зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів [15].

Практика боротьби правоохоронних органів Польщі з проявами корупції свідчить також про ефективність застосування Закону про протидію введенню до фінансового обігу матеріальних засобів нелегального чи невизначеного походження, а також про протидію фінансуванню тероризму від 16 листопада 2000 р. Досить значний ефект у справі протидії корупційним явищам досягнуто при застосуванні Закону Республіки Польща від 16 листопада 2000 р., яким створено новий державний орган фінансової розвідки, що передбачає втілення таких завдань: припинення злочинних дій у фінансовому секторі та створення банку даних для всіх компетентних державних інститутів, які протидіють використанню нелегальних джерел доходів. Генеральний інспектор фінансової інформації виконує посередницькі функції по збору, аналізу, оцінці та передачі даних, а також координації взаємодії між різними фінансовими інститутами і правоохоронними органами. Існує також зворотній зв'язок – правоохоронні органи надають необхідну інформацію органу фінансової розвідки для її використання відносно зобов'язаних інститутів (припинення угод, блокування рахунків тощо). Таким чином до одного центру збігається інформація про конкретні фінансові угоди та про діяльність щодо встановлення їхньої причетності до фінансових чи економічних злочинів. Представники правоохоронних органів мають можливість співставити базу фінансових даних із базою даних про злочини.

Також слід зазначити, що успішність боротьби з корупцією в Польщі пов'язана з такими чотирма основними факторами, як прозорість публічної сфери, контроль за політикою, персональна громадянська активність та активність засобів масової інформації. В сукупності усі ці заходи дають належні результати, що дає змогу рік за роком викоринювати корупцію з публічного сектора у Польщі та рік за роком наближає країну до держав з мінімальним рівнем корупції.

Україні є чого повчитися в держави-сусідки, адже найбільшою проблемою України в умовах сьогодення є те, що законодавець постійно намагається вдосконалити чинне законодавство, заповнити наявні прогалини та вирішити колізійні моменти, однак зробити це повною мірою, охопивши всі недоліки за допомогою одного акта, неможливо.

На сьогодні, вже після прийняття Закону України «Про запобігання корупції», серед невирішених проблем залишаються такі: фінансовий контроль над деклараціями будуть здійснювати фактично залежні відділи внутрішнього контролю у складі органів влади. Вони не мають ні знань, ні реальних ресурсів на здійснення такого контролю, особливо в частині перевірки іноземних активів; не врегульовано питання громадської антикорупційної експертизи. Із зарубіжного досвіду відомо, що в 70% випадків корупцію в законопроектах знаходять саме громадські активісти та журналісти. Проте на сьогодні не вирішено питання про створення ані визначеного порядку сприяння органами влади у проведенні громадської антикорупційної експертизи, ані процедури обліку її результатів; закон не встановлює дієвих механізмів контролю за достовірністю відомостей, відображених у деклараціях про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а також відповідальності подання неправдивих відомостей; не передбачено проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які обираються на посади на підставі всенародного волевиявлення [1].

Сінгапурська стратегія полягає в тому, що визначальним принципом розбудови цієї країни стало гасло: «Найголовніше – мати чисту центральну

владу. Якщо люди нагорі не є принципом моральних стандартів, які вони впроваджують на нижчих рівнях влади, щось зробити дуже важко». Серед заходів протидії корупції тут можна назвати наступні: мінімізація можливості чиновників діяти на власний розсуд, тобто зменшили кількість підписів під документами. У країні максимально спростили процедуру прийняття рішень і усунули можливість подвійного тлумачення законів, встановили для всіх зрозумілі, прозорі правила з мінімальною дозвільною системою; неминуче покарання за корупцію. Для контролю створили спеціальний орган – Бюро з розслідування корупції у вищих гілках влади; відповідність зарплати чиновника ринковому рівню. Але державні посадовці повинні щорічно звітувати про своє майно і активи. Сьогодні Сінгапур займає перші місця у всьому світі по відсутності корупції, економічній свободі та розвитку.

Висновки, зроблені в результаті дослідження, і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, досвід країн щодо запобігання корупції різноманітний і залежить від правових, соціальних, політичних умов, рівня економічного розвитку, удосконалення державного управління. Певні норми вже перейняті й діють в Україні, інші перебувають у стадії обговорення. Але варто звернути уваги на той факт, що ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю запропонованих заходів, а їх якістю, тобто спроможністю реально впливати на ситуацію та змінювати її. Тому запозичувати відповідний досвід потрібно вибірково, з урахуванням наявних результатів застосування відповідної норми.

Необхідність використання та врахування зарубіжного досвіду у сфері боротьби з корупцією в системі державного управління нашої країни зумовлюється ще й тим, що основні закони функціонування чиновницького апарату універсальні і, як свідчить практика, багато в чому не залежать від національної специфіки. Враховуючи викладене, з метою зниження загального рівня корупції в Україні необхідно: продовжити приведення норм національного антикорупційного законодавства у відповідність з міжнародно-правовими стандартами на основі наукової розробки способів імплементації

положень міжнародних документів; законодавчо закріпити чіткий поділ корупційних діянь на види за ступенем суспільної небезпечності на кримінальні, адміністративні, дисциплінарні та цивільно-правові; розробити ефективні заходи щодо попередження, розслідування корупції та визначити процедуру притягнення до відповідальності за вчинення корупційних діянь; встановити окрему норму щодо процедури притягнення до відповідальності за вчинення корупційних діянь осіб з особливим правовим статусом (судді, працівники правоохоронних органів тощо) [16, 144-145].

Світовий досвід застосування антикорупційного законодавства має на меті використання всього арсеналу правових засобів боротьби і визначення превентивних як пріоритетних. Практичний досвід правових держав світу у сфері боротьби з корупційними злочинами дає змогу сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, вироблення якої сьогодні необхідне в Україні.

Україна прийняла всеосяжну правову основу для боротьби з корупцією. Проте правила по боротьбі з корупцією спричинили мінімальний вплив на рівень шахрайства в політичних колах через слабе верховенство закону і відсутність адекватного застосування. Україні необхідні нові, більш жорсткі зміни в антикорупційному законодавстві, задля пришвидшення входження до Європейського Союзу. Ситуація в державі потребує максимуму зусиль усіх гілок влади і органів місцевого самоврядування, застосування необхідних загальнодержавних заходів, спрямованих на вдосконалення антикорупційного законодавства.

Література:

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 40
2. Печенкін І. Антикорупційна реформа в Україні: місце і роль органів прокуратури як координатора протидії злочинності та корупції / І. Печенкін // Віче. – 2015. – № 4 – С. 25

3. Печенкін І. Антикоруційна реформа в Україні: місце і роль органів прокуратури як координатора протидії злочинності та корупції // Віче – № 4 – 2015, – С. 26
4. Соснін О. Про необхідність використання світового досвіду в боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці // Віче. – 2014. – № 1. – С. 17
5. Чемерис І. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3(12). – С. 13-16
6. Невмержицький, Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії / Є. В. Невмержицький: моногр. – К. : КНТ, 2008. – 368 с.
7. Андрианов В.Д. Практика и методы борьбы с коррупцией в США / В.Д. Андрианов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.baturin.viperson.ru/wind.php?ID=631764&soch=1>
8. Наказ Президента США від 17 жовт. 1990 р. № 12731 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.whitehouse.gov/president/text/order/index.html;
9. Довжанин В.М. Правове регулювання запобігання та протидії корупції за законодавством США / В.М. Довжанин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_1/28.pdf
10. Прохоренко, О. Я. Протидія корупційним проявам в системі державної служби України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... кандидата наук з держ. упр. : 25.00.03 / Прохоренко Олексій Якимович. – К., 2004. – 206 с.
11. Маргенталер Т. Як німці добровільно з корупцією борються / Табеа Маргенталер, Т. Бондаренко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw-world.de>
12. Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.minjust.gov.ua/0/1851>;
13. Мозговий В. Всі на фронт // Урядовий кур'єр. –№25 (3685). – 08 лютого 2008
14. Шинальський О., Невмержицький Є. // Антикоруційний форум в Україні // Голос України. – №14(4264) – 25.01.2008

15. Чубата Л. Міжнародний досвід боротьби з проявами корупції // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2
16. Мірошник, Ю. П. Організаційно–правові заходи протидії корупції в органах державної влади та управління / Ю. П. Мірошник // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.–практ. журн. / Координац. ком. по боротьбі з корупцією і організ. злочинністю при Президентіві України, Міжвідом. н.-д. центр. – 2007. – № 16. – С. 138-145.